

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

Mål nr

meddelat i Stockholm den 20 mars 2003

Ö 1839-02

KLAGANDE

Göteborgs-Posten Nya AB, 556000-6966, 405 02 GÖTEBORG

Ombud: advokaten G. K.

MOTPART

Riksåklagaren

SAKEN

Editionsföreläggande

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sverige, avd. 2, beslut den 9 april 2002 i mål Ö 4455-01

Hovrättens beslut

se Bilaga

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med ändring av hovrättens beslut avslår Högsta domstolen åklagarens yrkande.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Göteborgs-Posten Nya Aktiebolag (GP) har yrkat att Högsta domstolen skall avslå åklagarens yrkande om föreläggande för bolaget att utge handlingar.

Riksåklagaren har bestritt ändring.

SKÄL

Vid internationella åklagarkammaren i Göteborg pågår en förundersökning rörande bedrägeri. En okänd person har i annonser införda i tidningen Göteborgs-Posten bjudit ut begagnade lastbilar till försäljning. Åtminstone en person har svarat på annonsen och betalat in 30.000 kr till en betalningsmottagare i Spanien. Varken telefonnumret i annonsen eller betalningsmottagaren har kunnat spåras. Förundersökningen har således inte kommit så långt att någon skäligen kan misstänkas för brottet.

I syfte att få uppgift om annonsörens identitet begärde åklagaren vid tingsrätten dels vittnesförhör under förundersökning med Göteborgs-Postens ansvarige utgivare, dels editionsföreläggande mot GP avseende skriftliga handlingar rörande beställning och betalning av annonserna. Tingsrätten avlog åklagarens begäran om vittnesförhör under förundersökningen med motiveringen att det i 23 kap. 13 § rättegångsbalken föreskrivs att sådant förhör inte får äga rum innan förundersökningen fortskridit så långt att någon skäligen kan misstänkas för brottet. Åklagarens begäran om editionsföreläggande bifölls emellertid. Efter överklagande från GP ändrade hovrätten beslutet rörande editionsföreläggande på så sätt att utlämnandet endast skulle avse handlingarna i den del de innefattar uppgifter

om författarens eller meddelarens identitet.

GP:s invändningar tar i huvudsak sikte på att editionsföreläggandet avser uppgifter för vilka tidningens anställda har tystnadsplikt enligt 3 kap. 3 § första stycket tryckfrihetsförordningen och att förhållandena inte är sådana att tystnadsplikten bör vika enligt bestämmelsens andra stycke.

I 23 kap. 14 § andra stycket rättegångsbalken anges att undersökningsledare får hos rätten begära föreläggande att skriftligt bevis skall företes. Några särskilda förutsättningar anges inte i bestämmelsen. Närmare regler om editionsföreläggande finns i 38 kap. rättegångsbalken. Enligt 38 kap. 2 § första stycket föreligger i brottmål inte någon editionsplikt för den misstänkte eller närstående till denne. Av andra stycket framgår att befattningshavare eller annan, som avses i 36 kap. 5 § rättegångsbalken, inte får förete skriftlig handling om dess innehåll kan antas vara sådant att han inte får höras som vittne därom. I sistnämnda lagrum hänvisas bl.a. till 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen, som såvitt nu är av intresse innebär att anställda vid tidningsföretag har tystnadsplikt rörande en annonsörs identitet om inte något av de i bestämmelsen angivna undantagsfallen är för handen.

Till grund för utformningen av 38 kap. 2 § rättegångsbalken ligger uppfattningen att editionsplikten i princip bör ha samma omfattning som skyldigheten att avge muntlig utsaga om urkundens innehåll. Vore editionsplikten mera begränsad än skyldigheten att uttala sig skulle detta inte medföra någon fördel för handlingens innehavare eftersom han skulle vara skyldig att vid förhör uttala sig om handlingens innehåll. Om editionsplikten vore vidsträcktare skulle den komma i strid med de intressen som ligger till grund för innehavarens tystnadsplikt eller hans

rätt att vägra yttra sig. (Se NJA II 1943 s. 498 och Ekelöf o.a., Rättegång IV, 6 uppl. 1992 s. 216.)

Om de i 23 kap. 13 § rättegångsbalken angivna kraven för vittnesförhör under förundersökning varit uppfyllda, hade sådant förhör kunnat hållas med GP:s ansvarige utgivare rörande annonsörens identitet under förutsättning att domstolen vid prövning enligt 3 kap. 3 § andra stycket 5 tryckfrihetsförordningen funnit att undantag från tystnadsplikten kunde göras. Det får anses följa av bestämmelsen i 38 kap. 2 § rättegångsbalken med däri gjord hänvisning till 36 kap. 5 § att domstolen, om den hade funnit förutsättningar för vittnesförhör föreligga, även hade kunnat bifalla ett yrkande om editionsföreläggande mot GP avseende den uppgift ur en handling som ett vittnesförhör skulle ha fått avse. (Jfr dock beträffande tvångsmedel prop. 1988/89:124 s. 35 och Fitger, Rättegångsbalken s. 27:12. Jfr även Gunnar Persson, Exklusivitetsfrågan, 2002, s. 316 ff.)

Som framgår av tingsrättens beslut föreligger emellertid förbud mot att hålla vittnesförhör när det, som i förevarande fall, inte finns någon som skäligen kan misstänkas för det brott som förundersökningen avser. Bakgrunden till förbudet är bl.a. att det annars skulle kunna hända att den som hörts på ed av domstolen befanns vara gärningsmannen. (Se Ekelöf m.fl., Rättegång V, 7 uppl. 1998 s. 127 och Fitger, Rättegångsbalken s. 23:51.) Något uttryckligt förbud mot editionsföreläggande i motsvarande situation finns inte. Den grundläggande tanken om att editionsplikten bör ha samma omfattning som vittnesplikten, vilken bl.a. kommer till uttryck i att editionsföreläggande inte får riktas mot den misstänkte eller någon denne närstående, leder emellertid till slutsatsen att det även för editionsföreläggande bör vara en förutsättning att förundersökningen kommit så långt att någon är skäligen misstänkt. Åklagarens syfte att få fram identiteten på

en person som kan misstänkas ha begått det brott förundersökningen avser kan således inte uppnås genom editionsföreläggande.

På grund av det anförda skall åklagarens yrkande avslås.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Inger Nyström, Lennander, Håstad, Dahllöf (skiljaktig) och Ella Nyström (referent)
Föredragande revisionssekreterare: Bergkvist

HÖGSTA DOMSTOLEN

Bilaga till
PROTOKOLL
2003-02-25

Ö 1839-02

Justitierådet Dahllöf är av skiljaktig mening på sätt framgår av följande yttrande:

”Som hovrätten har konstaterat i sitt beslut omfattas de uppgifter som kan finnas på Göteborgs-Posten om en annonsörs identitet av den tystnadsplikt som föreskrivs i 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen (TF).

Enligt 3 kap. 3 § andra stycket 5 TF gäller inte tystnadsplikten i den mån domstol av hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse finner det vara av synnerlig vikt att uppgift om identiteten lämnas vid vittnesförhör eller förhör med en part under sanningsförsäkran (jfr prop. 1990/91:64 s. 140 samt Strömberg, Tryckfrihetsrätt, 13 uppl. 1999 s. 33 och Petrén m.fl., Sveriges grundlag, 12 uppl. 1980 s. 413 f.). Vidare framgår av tredje stycket samma paragraf att vid sådant förhör skall rätten noga vaka över att frågor inte ställs som kan inkräkta på tystnadsplikten utöver vad som i varje särskilt fall är medgivet.

En domstol kan således besluta om undantag från tystnadsplikten om vissa förutsättningar föreligger och om uppgifterna lämnas vid förhör inför domstolen (jfr även 23 kap. 13 § rättegångsbalken). Det skulle däremot strida mot ordalydelsen i 3 kap. 3 § andra stycket 5 och tredje stycket i samma paragraf TF att medge att den grundlagsstadgade tystnadsplikt som är avsedd att skydda bl.a. författares och meddelares identitet skulle kunna brytas genom ett editionsföreläggande.

Åklagarens yrkande om editionsföreläggande skall därför avslås."